

CULTUURPARTICIPATIE, KUNST- EN CULTUUREDUCATIE OVER DE VELE DEFINITIES EN DOELSTELLINGEN

Sinds 2006 werkt Lasso in Brussel aan het bevorderen van de cultuurparticipatie en kunsteducatie. Van bij de oprichting van dit netwerk bleek dat er heel wat verwarring is over wat onder cultuurparticipatie en kunsteducatie dan juist verstaan wordt. Beide begrippen worden in verschillende sectoren (cultuur, onderwijs, jeugdwerk, welzijn) gebruikt, maar zijn gekoppeld aan vaak andere doelstellingen. Of andere begrippen worden gebruikt om het te hebben over dezelfde praktijk. Een overzichtje.

Tekst: Anja Van Roy, coördinator Lasso, oktober 2014

Cultuurparticipatie en kunst- en cultuureducatie in de praktijk

Het bevorderen van de cultuurparticipatie of kunst- en cultuureducatie zit in heel wat sectoren ingebed. Daardoor is er **verwarring** over wat dit dan juist inhoudt. De museumgids van een museum vult dit anders in dan de dansdocent van een kunsteducatieve organisatie. Een leerkracht zal een andere kunsteducatieve activiteit ontwikkelen dan een jeugdwerker. Een publiekswerker van een theater organiseert andere bemiddelende activiteiten dan een groepsbegeleider uit een welzijnsorganisatie. Kortom, binnen de verschillende sectoren en organisaties worden diverse **methodieken** ingezet.

Kunst- en cultuureducatie en bemiddeling worden traditioneel gezien als het **leren van de educatieve professional** (de dramadocent, de museumgids, de atelierbegeleider). Ook het **in dialoog treden met** de kunstenaar of publiekswerker en het uitwisselen van ervaringen biedt mogelijkheden. Ze kunnen bovendien gezien worden als een manier van **toeleiding naar het**

reguliere aanbod: via omkadering en inhoudelijke drempelverlaging zal de stap naar het kunst- en culturaanbod vergemakkelijkt worden. Via kunst- en cultuureducatie of bemiddeling krijgen kinderen, jongeren en volwassenen ook de kans om **zelf artistiek actief** te zijn, hun talenten te ontwikkelen en worden ze tezelfdertijd aangespoord om kritisch te reflecteren over de artistieke praktijk, of deze nu door zichzelf of door anderen is ontwikkeld.

Talentontwikkeling en Æntplooiing via actieve participatie en kunsteducatie in de zin van **zelf** kunstzinnig actief zijnqjs natuurlijk de opdracht van het kunstonderwijs en maakt deel uit van de missie van tal van verenigingen uit de amateurkunstensector. Traditioneel wordt kunsteducatie binnen deze sectoren gezien als een **langdurig, continu en intensief proces** waarbij kunstbeoefening centraal staat. Daarnaast zijn er echter heel wat organisaties en diensten die ad hoc kunsteducatieve of bemiddelende activiteiten organiseren voor een week, een dag of een paar uur. Meestal gaan ze er wel van uit dat de leerkracht of groepsbegeleider het bezoek voorbereidt en/of dat er met de klas of groep nog een na-traject voorzien is. Er wordt vanuit de kunstensector dus ook gepleit om een kunsteducatieve of publieksbemiddelende activiteit in te bedden in een langdurig en continu proces.

Zeker vanuit de kunstensector wordt uitdrukkelijk gewezen op de **intrinsieke waarde van kunst- en cultuur** zowel op individueel niveau als op niveau van de maatschappij. Het gaat om het erkennen van schoonheid en verwondering. Daarnaast kunnen kunst en cultuur bijdragen tot de **persoonlijke ontwikkeling** van het individu en van zijn of haar talenten en is het een manier om de **participatie aan de samenleving** te verhogen. Het kan open en nieuwsgierige geesten creëren die begrip hebben voor al wat en wie anders is. Niet in het minst wordt cultuur ook gezien als een **motor voor innovatie en creativiteit** die de verbeeldingskracht aanwakkert en het inlevingsvermogen versterkt. Kunst en cultuur kunnen ook beschouwd worden als een noodzakelijk **tegengewicht** voor het meetbare en het winstgevendende. Kunst- en cultuureducatie en bemiddeling kunnen dus zowel een doel op zich zijn als een middel om andere effecten te bereiken. Afhankelijk van de sector weegt één of meerdere doelen of effecten door.

Gaat het dan over kunst- of cultuureducatie (of over iets anders)?

De afgelopen beleidsperiodes hebben verschillende commissies zich gebogen over de plek van cultuur- en kunsteducatie binnen diverse beleidsdomeinen. De Commissie Onderwijs-Cultuur, opgericht in opdracht van Vlaamse minister van Onderwijs en Vorming Frank Vandenbroucke, publiceerde in 2008 haar eindrapport **Gedeeld Verdeeld**q de voormalige Vlaamse ministers van cultuur Joke Schauvliege en van onderwijs Pascal Smet, presenteerden in 2011 **Groeien in cultuur**. Conceptnota cultuureducatieq De nota omschreef de transversale beleidsaandacht voor cultuureducatie van kinderen en jongeren en schetste de contouren van een gemeenschappelijk strategisch beleidskader. In 2013 presenteerden beide ministers de aanvullende nota **Doorgroeien in cultuur**q dat het strategisch beleidskader voor cultuureducatie voor volwassenen uittekende.

In deze visie- en beleidsteksten vinden we volgende courante definities terug: **W**e kunnen **cultuur** omschrijven **als een gedeelde herinnering**. We putten uit dit gedeelde betekenisfonds wanneer we denken, handelen of communiceren. Cultuur als betekenisfonds omvat het eigen lichaam, voorwerpen, taal en grafische symbolen+. Onderzoek vanuit de cognitiewetenschappen definieert cultuur **als een proces van denken en doen**, waarbij mensen hun persoonlijke en collectieve geheugen inzetten om betekenis te geven aan een steeds veranderende omgeving (Barend Van Heusden, *Cultuur in de spiegel*, 2010). **Kunst** wordt gezien als een manier om met cultuur om te gaan; als een bewuste interpretatie en transformatie met een observeerbare realisatie als resultaat. Dit proces kan culturele gewoontes bevestigen of verankeren, maar ook doorbreken. **Kunst- en cultuureducatie** zijn dan ook manieren om deze processen op een bewuste manier te stimuleren en over te brengen.

In het discours over kunst- en cultuureducatie wordt wel vaker gewezen op de verwarring tussen beide begrippen. Volgens Barend Van Heusden is dit vooral te wijten aan de effecten van het postmodernisme op de kunstfilosofie en kunstsociologie: kunst is **wat** iemand kunst vindtqwardoor ook de canon van de Kunst met grote K op de helling kwam te staan. **E**en opvallende ontwikkeling die het gevolg is geweest van deze onzekerheid met betrekking tot de aard van kunst is de geleidelijke, bijna terloopse **vervanging van de term kunsteducatie door cultuureducatie**+.

(Barend Van Heusden, *Cultuur in de Spiegel*, 2010). Recent onderzoek in Vlaanderen stelt dat de term 'cultuureducatie' meer verwijst naar de maatschappelijke relevantie dan de term 'kunsteducatie'. Deze term sluit beter aan bij de onmogelijke categorisering van de praktijk en zo worden met deze term de schotten tussen subsectoren waar educatief gewerkt wordt, geperforeerd. Er wordt echter ook gewezen op het feit dat de term 'cultuureducatie' onduidelijk is, veel grensgebieden kent en dat dit een eeuwige zoektocht naar de grenzen van het begrip impliceert. Bovendien houdt een dergelijk brede benadering **risico's in op vervlakking** want als alles cultuur is, wordt ook aan individuen de mogelijkheid ontnomen om zelf uit te maken wat waardevolle culturele activiteiten zijn en worden mensen niet meer uitgedaagd om nieuwe terreinen te verkennen (*Veldtekening cultuureducatie*, Lode Vermeesch & Anneloes Vandenbroucke, 2011). Cultuureducatie wordt in de praktijk gehanteerd als verzamelbegrip voor kunsteducatie, ergoededucatie en media-educatie. Daarbij wordt literatuureducatie soms apart vermeld. Zeker binnen de Vlaamse onderwijsmiddelen wordt de term cultuureducatie meer en meer naar voren geschoven, daar waar organisaties en instellingen die een uitgesproken artistieke werking hebben andere begrippen verkiezen.

Kunsteducatie hoort onwillekeurig thuis bij de kunsten. Er steekt ook een artistieke overtuiging achter die nauwelijks verschilt van professionele orkesten, theatergroepen of beeldende kunstenaars. De motor ervan is verandering, verrassing, intuïtie, experiment, het genot van vorm en kleur. Net als kunst is ook kunsteducatie geen vaste machinerie die steeds hetzelfde product aflevert. Het is liever een sprong in het onbekende, een vorm van professioneel stotteren, van ernstig en fundamenteel prutsen.

Wouter Hillaert - Recto-verso - 06/2013

En leidt bemiddeling tot participatie?

Al sinds een tiental jaren merken we dat verschillende kunstorganisaties en ergoedinstellingen de term 'educatie' **vervangen hebben door 'bemiddeling'**. Allereerst omdat 'bemiddeling' een bredere lading zou dekken dan 'educatie' wat beter overeen komt met de praktijk. Bovendien zou de term 'educatie' onjuiste en ongewenste connotaties hebben nl. dat het zich enkel op kinderen richt binnen het onderwijs. Bovendien komt de term 'belerend' en 'paternalistisch' over. Er kan geopteerd worden voor 'kunst-, cultuur- of publieksbemiddeling' afhankelijk van de invalshoek. (Saey & Van Eeckhaut, 2003). **Bemiddeling** in het culturele veld gaat over de relatie tussen het cultuuraanbod en het publiek en geeft aan dat er dient tussenbeide gekomen te worden zodat ze elkaar kunnen vinden. Het gaat dus over het creëren van een **dialogoog tussen publiek en kunstwerk/kunstenaar**. Dit kan zowel binnen een formele (schoolse) context als binnen een informele context. Binnen de ergoedsector is er naast bemiddeling ook nog plaats voor het begrip **makelaardij** waarbij het gaat over 'bruggen bouwen tussen ergoed en de maatschappijen dat zich hiervoor inspireert op de Nederlandse ergoedsector (Floortje Vantongen e.a. *Makelaardij in ergoed: Praktijkkennis voor bruggenbouwers*, Faro, 2011).

De toegenomen aandacht tijdens de afgelopen beleidsperiodes voor de cultuurparticipatie van maatschappelijk kwetsbare groepen zorgde voor een eigen semantisch kader. Volgens het participatiedecreet (2006) verstaat de Vlaamse overheid onder vrijetijdsparticipatie 'het deelnemen aan en het deelhebben in het cultuur-, jeugdwerk- en sportaanbod'. Aanvankelijk werd dit binnen de kunst- en ergoedsector sterk benaderd vanuit een visie op publiek: het ging om mensen toeleiden naar het aanbod; over **publieksvernieuwing, -verbreding en -verdieping**. Bij publieksvernieuwing wordt een nieuw publiek binnen de reeds bereikte doelgroepen beoogd. Publieksverbreding of -verruiming zorgt ervoor dat de achtergrond van het publiek/deelnemers aan het culturele aanbod meer divers wordt. En bij publieksverdieping zorgt men dat het bestaande en het potentiële publiek een kwaliteitsvollere beleving krijgt, waardoor het gemotiveerd blijft om te participeren en de non-participanten toch overtuigd worden om deel te nemen. (*Ine Vos, cultuurparticipatie van maatschappelijk kwetsbare groepen*, 2003).

We merken op dat in het vernieuwde kunstendecreet (2016) de term 'kunsteducatie' weinig of niet aan bod komt; ook al worden verschillende 'kunsteducatieve' organisaties erkend via het huidige kunstendecreet. Kunsteducatie wordt er beperkt tot één van de opdrachten voor de kunstinstellingen en dit in samenwerking met het onderwijs. Er wordt wel uitdrukkelijk gekozen voor **participatie als**

één van de vijf functies van de kunstpraktijk. Daarbij wordt volgende omschrijving voor participatie gehanteerd: *het ontwikkelen en toepassen van visie, concepten en processen die bijdragen tot de participatie, zowel de actieve deelname aan kunst als het confronteren met kunst, met aandacht voor maatschappelijke en culturele diversiteit.* Er wordt in het nieuwe kunstendecreet ook een onderscheid gemaakt tussen enerzijds participatie, dat erkend wordt als een volwaardige functie en anderzijds **publiekswerking en bemiddeling** die binnen de functie presentatie geplaatst wordt. Onder presentatie wordt het delen van artistiek werk met een publiek bedoeld. Volgens dit decreet en haar memorie van toelichting omvat publieksbemiddeling zowel publiekswerving (aanspreken en aantrekken van publiek d.m.v. communicatie), als publiekswerking (het aanbieden van een gepaste omkadering bij het programma/product). Het spreekt voor zich dat de kunstensector zich in eerste instantie zal richten op het verder ontwikkelen van een visie rond publieksbemiddeling, gekoppeld aan het bevorderen van de cultuurparticipatie (deelnemen/deelhebben) en in mindere mate aan cultuur- of kunsteducatie (leren over).

Het gaat er in de kunsten dus niet zozeer om dat de alternatieve visie mooier of interessanter is, of beter aansluit bij de waarheid, maar wel dat er altijd een andere invalshoek mogelijk blijkt.
Pascal Gielen e.a. De waarde van cultuur (2014)

Of spreken we over insluiting en creativiteit?

Anno 2014 benadrukte ook de Europese commissie in haar nieuw programma *Creative Europe* het complexe karakter van cultuur en culturele activiteiten: enerzijds is er de intrinsieke en artistieke waarde van cultuur, en anderzijds de economische waarde van de cultuursector namelijk de bredere maatschappelijke bijdrage ervan aan **creativiteit, innovatie en sociale insluiting**. Om dat laatste te realiseren wordt binnen het programma *Creative Europe* heel wat aandacht besteed aan *Audience development* of publieksontwikkeling. Men wil stimulerend werken voor het bereiken van nieuwe en grotere groepen en het verbeteren van de toegang tot culturele en creatieve werken in de Unie en daarbuiten, waarbij de inspanningen met name moeten worden gericht op kinderen, jongeren, personen met een handicap en ondervertegenwoordigde groepen. Daarnaast draagt de cultuursector natuurlijk ook bij aan de creativiteit en innovatie binnen de Unie. **Creativiteit** wordt daarbij gezien als een manier van probleemoplossend denken dat aangeleerd en getraind kan worden via kunst- en cultuureducatie. Om de werkgelegenheidsproblematiek in de landen van de Europese Unie aan te pakken vertrekt de Europese commissie in haar programma *Creative Europe* van een groeipotentieel van de creatieve sectoren en beroepen. Hiervoor moeten de jongeren opgeleid worden tot creatieve, flexibele en sociale burgers en dit binnen een brede leer- en leefomgeving in de vrije tijd en op school. Het concept van *levenslang en levensbreed leren* dat al een tiental jaren door de Europese commissie gepromoot wordt en het concept van **brede school** sluiten hierbij aan. Evenals het stimuleren van een grotere interactie tussen enerzijds de artistieke en creatieve sectoren en anderzijds de onderwijswereld. Cultuur, en ook cultuureducatie, worden dus vooral gezien als katalysators voor creativiteit binnen het kader van groei en werkgelegenheid. Deze visie zal de komende jaren ongetwijfeld verder invloed hebben op het Vlaamse cultuur- en onderwijsbeleid. De druk om cultuureducatieve initiatieven in te passen in doelstellingen gekoppeld aan competenties nuttig voor de arbeidsmarkt, zal in de toekomst enkel nog toenemen.

mogen we stellen dat cultuur de alomvattende way of life is en dat creativiteit daarbinnen (in verschillende domeinen zoals economie, politiek, onderwijs) veranderingen kan aanbrengen. Echter, alleen binnen de kunsten kan de creativiteit an sich blijvend tot doel genomen worden. Vandaar dat een toonaangevende maat die binnen de kunsten dient gevolgd te worden die van de onmaat is. Of ook: een belangrijke regel binnen de kunsten is dat de regel dient gebroken te worden.
Pascal Gielen e.a. De waarde van cultuur (2014)